

НЭЭЛТТЭЙ
НИЙГЭМ
ФОРУМ

Mongolian
Education
Alliance

Боловсролын
Хамтын Ажиллагааны
Нийгэмлэг

ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛ

КАЗАК ХҮҮХДҮҮДИЙН КЕЙС СУДАЛГААНЫ
ТАЙЛАН

Улаанбаатар
2011 он

Нээлттэй
Нийгэм
Форум

Боловсролын
Хамтын Ажиллагааны
Нийгэмлэг

ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛ

КАЗАК ХҮҮХДҮҮДИЙН КЕЙС СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

Судалгааны баг:	Н.НАРАНТУЯА, БХАН-ийн “Сургууль, багшийн хөгжил” хөтөлбөрийн менежер, магистр
Г.ЦЭВЭЛМАА,	БХАН-ийн “Сургууль, багшийн хөгжил” хөтөлбөрийн ажилтан, магистр
Б.БАТХУЯГ,	МУБИС-ийн Боловсролын судалгаа арга зүйн тэнхэмийн багш, доктор (Sc.D.), профессор
Р.ЦЭГМЭД,	БХАН-ийн “Нээлттэй сургууль” сонины зөвлөх редактор, магистр
Н.ЭНХТУЯА,	БХАН-ийн зөвлөх, магистр

Энэхүү судалгаагаар гаргасан үнэлэлт, дүгнэлт нь дээрх байгууллагуудын байр суурийг илэрхийлэхгүй ба уг судалгааг хийж гүйцэтгэсэн судлаачдын үзэл бодлыг илэрхийлнэ.

© Нээлттэй Нийгэм Форум

Судалгааны тайланг хувийн хэрэгцээнээс бусад зорилгоор хэсэгчлэн болон бүтнээр нь хувилж олшруулахыг хүсвэл доорхи хаягаар хандаж зохих зөвшөөрөл авна уу.

Жамъян гүний гудамж-5/1

DDC

Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар -48,

372.651

Монгол Улс

X-502

Утас: 976-11-313207

Факс: 976-11-324857

Вэб: <http://www.forum.mn>

И-мэйл: osf@forum.mn

ISBN 978-99929-74-95-8

ГАРЧИГ

УДИРТГАЛ _____ 4

**БҮЛЭГ 1. КАЗАК ХҮҮХДҮҮДИЙН ХЭЛНИЙ
БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИН** _____ 6

**БҮЛЭГ 2. ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛЫН ҮЗЭЛ
БАРИМТЛАЛ, БОДЛОГЫН ОРЧИН** _____ 15

**БҮЛЭГ 3. ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛЫН
ХЭРЭГЖИЛТ** _____ 21

- Улс төрийн хүсэл эрмэлзэл _____ 22
- Хичээлийн цаг _____ 24
- Багшийн бэлтгэл _____ 27
- Сургалтын хэрэглэгдэхүүн _____ 34

**БҮЛЭГ 4. ЦААШИД АНХААРАХ
АСУУДЛУУД** _____ 41

- Дүгнэлт _____ 43
- Зөвлөмж _____ 46

ХҮСНЭГТ

Хүснэгт 1: Элсэлтийн шалгалтын дунгээр эзэлсэн байр
/хичээлээр/ _____ 9

Хүснэгт 2: Бага ангийн сурагчдын цагийн ачаалал,
монгол, казак хэлний хичээлд хуваарилсан
цагийн хэмжээ _____ 25

Хүснэгт 3: Сонгон шалгаруулалтад оролцсон багш нарын
авсан онго /оноор, мэргэжлээр/ _____ 33

УДИРТГАЛ

Аль ч улсын үндэсний цөөнхийн хүүхдүүд эх хэлээсээ гадна төрийн албан ёсны хэлийг эзэмших эрх, хэрэгцээ байдаг. Төрийн хэл, соёлыг хадгалах, өвлүүлэх нь эдгээр хүүхдийн хүний суурь эрх болдог бол төрийн албан ёсны хэлийг эзэмших нь үндэсний цөөнхийн хүүхдүүдэд өргөн хүрээтэй нийгмийн харилцаанд орох, боловсролыг хүссэн газраа тасралтгүй эзэмших, хөдөлмөрийн зах зээл дээр бусад иргэдтэй ижил тэгш өрсөлдөх боломж олгодог бодит нөхцөл тул мөн л эдгээр хүүхдийн нийгэм, эдийн засгийн, хүний эрхийн асуудал болдог. Тиймээс ч үндэсний цөөнхийн хүүхдүүд хоёр хэлээр боловсрол эзэмших онцлог хэрэгцээтэйг хүлээн зөвшөөрч, улс орнууд бага болон суурь боловсролдоо хос хэлний боловсролын стандарт, сургалтын арга зүйг нэвтрүүлсэн байdag.

Хос хэлний боловсрол нь хүүхдийн сурах эрхээс гадна нийгэм, соёлын хийгээд эдийн засгийн, түүнчлэн иргэний болон улс төрийн эрхүүдийн хэрэгжилттэй салшгүй холбоотой байдаг ажээ. Энэ ч утгаараа хос хэлний боловсрол нь Монгол Улс шиг хурдтай хөгжин өөрчлөгдөж буй нийгэмд үндэсний цөөнхийн хүүхдүүдийн хувьд ирээдүйн чанартай мэргэжил, боловсрол, насан туршийн хөдөлмөр, бизнес эрхлэх боломж, үндэсний болон орон нутгийн бодлого, шийдвэрт оролцох арга зам болох юм.

Бидний судалгаа Монгол Улсад үндэсний цөөнхийн хүүхдүүдэд хургэж буй хос хэлний боловсролын бодлого,

хэрэгжилтийн асуудалд чиглэсэн болно. Ингэхдээ кейс судалгааны арга зүйг баримтлан, Баян-Өлгий аймагт төвлөрөн амьдарч буй цөөнхийн томоохон төлөөлөл болох казак хүүхдүүдийг сонголоо. Энэ нь судалгааны орон зайг хязгаарлах замаар гол зангилаа асуудлуудыг гаргаж ирэх гэсэн манай судалгааны зорилготой нийцэж байгаа юм.

Энэхүү судалгаа нь казак хүүхдүүдийн жишээн дээр хос хэлний боловсролын асуудлыг шинжлэн үзэж байгаа бөгөөд тодорхой эрхийн хэрэгжилт, тодорхой цөөнхийн эрх хамгаалагдсан байдалд үнэлгээ, дүгнэлт өгөх зорилго агуулаагүй болно.

БҮЛЭГ 1:

КАЗАК ХҮҮХДҮҮДИЙН
ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛЫН
ТҮВШИН

Баян-Өлгий аймагт 2010 оны Хүн ам, орон сууцны тооллогын дүнгээр 101.526 казак иргэн оршин сууж байгаа бөгөөд энэ нь Монгол Улсын нийт хүн амын 3.86 хувь болж байна (УСГ-ын мэдээнээс). Аймгийн нийт хүн амын 90 гаруй хувь нь казак, 10 орчим хувь нь урианхай, дөрвөд, тува, халх байна. Баян-Өлгий аймаг ерөнхий боловсролын төрийн болоод төрийн бус өмчийн 43 сургуультай ба тэдгээрийн хоёроос бусад нь казак, монгол хэлээр холимог хэлбэрээр сургалтаа явуулдаг ажээ.

Баян-Өлгий аймгийн сурагчдын сурлагын амжилт ихэнх хичээлээр бусад аймаг, нийслэлийн сурагчдаас хоцорч байгааг сүүлийн хоёр жилийн элсэлтийн ерөнхий шалгалтын оноогоор байр эзлүүлсэн дүн харуулж байна (Хүснэгт 1.). Ялангуяа монгол хэл, нийгмийн ухаан зэрэг бичих, унших чадвар шаардсан хичээлээр энэ аймаг хамгийн муу үзүүлэлттэй байна. Харин гадаад хэлийг хүүхдүүд нэн сайн эзэмшиж байгаа нь тэд хэл сурах авьяастай, багш нар нь гадаад хэл заах сайн арга, туршлагатай байгааг харуулж байна.

Элсэлтийн ерөнхий шалгалтын даалгаврыг уншаад сайн ойлгохгүй, ойлгосон ч гүйцэтгэж чадахгүй байх явдал хүүхдүүдэд их тохиолддог бөгөөд ер нь сурлагын амжилт тааруу байгааг монгол хэлний мэдлэг сул байгаатай холбон тайлбарлаж байна. Монгол бичгийн хичээл бараг ордоггүй тул сургууль төгсөхдөө зөвхөн үсгийг нь үзээд дуусдаг сурагчид элсэлтийн шалгалтад монгол бичгээр гүйцэтгэх даалгаврыг огт хийж чаддаггүй учраас оноо алддаг тухай манай судалгаанд хамрагдсан багш нар тайлбарлаж байв.

Хүснэгт 1: Элсэлтийн шалгалтын дүнгээр эзэлсэн байр /хичээлээр/

№	Хичээл	2008 он		2009 он	
		оноо	Улсын хэмжээнд эзэлсэн байр	оноо	Улсын хэмжээнд эзэлсэн байр
1	Математик	485	27 /сүүлээсээ 4-рт/	488	25 /сүүлээсээ 5-рт/
2	Монгол хэл	373	30 /хамгийн сүүлд/	400	30 /хамгийн сүүлд/
3	Нийгэм	416	30 /хамгийн сүүлд/	435	30 /хамгийн сүүлд/
4	Англи хэл	482	27 /сүүлээсээ 4-рт/	498	7
5	Орос хэл	502	4	542	2
6	Газар зүй	425	30 /хамгийн сүүлд/	434	29 /сүүлээсээ 2-рт/
7	Физик	465	30 /хамгийн сүүлд/	487	20 /сүүлээсээ 10-рт/
8	Биологи	423	30 /хамгийн сүүлд/	443	29 /сүүлээсээ 2-рт/
9	Хими	454	30 /хамгийн сүүлд/	476	30 /хамгийн сүүлд/
10	Түүх	431	29 /сүүлээсээ 2-рт/	481	29 /сүүлээсээ 2-рт/

Эх сурвалж: БСШУЯ

Сурагчдын зөвхөн монгол бичиг ч биш, монгол хэлний мэдлэгийн түвшин сул байгааг судалгаанд оролцсон оюутны яриа давхар баталж байна:

Монгол хэлний хичээлийн үзэх цаг бага байдаг учраас сургуулиа төгсөөд элсэлтийн шалгалтад орох үед гүйцэтгэх ёстай даалгавраа ойлгодоггүй, хугацаа алддаг.

МУБИС-ийн 1 дүгээр курсийн казак оюутан

Баян-Өлгий аймгийн сурагчдын монгол хэлний мэдлэг, чадвар тааруу байгаас гадна казак хэлээ ч төгс эзэмшиж чадахгүй байна. Судалгаанд хамрагдсан багш нарын 62.26 хувь нь казак хүүхдүүдийн эх хэлний боловсрол “сайн” гэж дүгнэж байхад 30 гаруй хувь

ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛ:

КАЗАК ХҮҮХДҮҮДИЙН КЕЙС СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

нь “дунд зэрэг” болон “хангалтгүй” түвшинд байгаа гэж үзжээ. Казак хүүхдүүдийн боловсролын талаар Боловсролын хүрээлэнгийн судалгаа, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагаас явуулсан судалгааны баримт, дүгнэлтэд хос хэлний боловсролын үйлчилгээний хүртээмж, чанар хангалтгүй, хос хэлний боловсролын талаарх үзэл, ойлголт тогтоогүй, төрөлх хэлний чадвар дээр суурилан хоёр дахь хэлийг эзэмшүүлэх арга зүй хөгжөөгүй, сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөө нь хууль эрх зүйн хувьд зөрчилтэй, Боловсрол Соёл, Шинжлэх Ухааны Яам (БСШУЯ) болон аймгийн Боловсрол Соёлын Газар (БСГ)-ын даргын тушаал шийдвэрүүд нь амьдралд “бодит биелэл” болохгүй байгааг дурдаж байна.

Хос хэлний сургалтын чанар муу байгаа нь үндэсний цөөнхийн хүүхэд, залуусын шалгалтын дүнд нөлөөлөөд зогсохгүй дээд боловсрол эзэмших, хөдөлмөр эрхлэх боломж, цаашилбал, төрийн албандаа ажиллах боломжид сөргөөр нөлөөлж байна.

Их дээд сургуульд элсэн орсны дараа 1 дүгээр курстээ юу ч ойлгодоггүй, 2 дугаар курстээ бага зэрэг л ойлгож эхэлдэг.

Харин 4 дүгээр курс төгсөхдөө монголоор ярьж ойлгодог болдог.

МУБИС-ийн оюутан

1 дүгээр курст суралцаж байгаа казак оюутнуудаас ойролцоогоор 30-35 хувь нь монгол хэл мэддэхгүй, хичээлээ ойлгохгүйгээс болж Казакстан руу шилждэг.

Казак оюутнуудын “Нур-Алем” төв

Ажлын байр байгаа боловч монгол хэлээр бичиг баримт боловсруулах мэдлэг чадвар муу байгаа учраас ажилд тэнцэхгүй байна. Төрийн албаны бүхий л баримт бичгийг монгол хэлээр хөтөлдөг учраас ажилд авах нэг шалгуур нь монгол хэлний мэдлэг, чадвар яах аргаүй л болдог.

Баян-Өлгий аймгийн нэгэн сумын Тамгын газрын дарга

Судалгаанд оролцсон багш, эцэг эх, УБ хотод сурч буй казак оюутнуудын 85 гаруй хувь нь их, дээд сургуульд элсэн орох, амжилттай сайн суралцахад монгол хэлний мэдлэг, чадвар муу байгаа нь томоохон бэрхшээл болдог гэж үзэж байна. Баян-Өлгий аймгаас ирж Улаанбаатар хотод сурч байгаа казак оюутнууд эхний жилдээ хичээлээ ойлгохгүй, монгол хэлээр зааж буй лекцүүдийг гүйцэж бичиж чадахгүй, багш болон бусад оюутны яриаг сайн ойлгохгүй тул хэлэлцүүлэг, бүлгийн ажилд оролцож чадахгүй, багш нар нь ялгаварлан гадуурхдаггүй ч үг буруу дуудахад хүүхдүүд шоолж инээх зэрэг сэтгэл зүйн бэрхшээл нэлээд байдаг тухай ярьж байлаа. Улаанбаатарт дээд боловсрол эзэмших сонирхол их байгаа тул “ялангуяа багш мэргэжлээр суралцах оюутнуудыг эхний жилд нь монгол хэлний бэлтгэл ангид сургах” тухай санал хүртэл гарч байлаа. Гэтэл энэ нь зөвхөн их дээд сургуульд элсэж чадсан хүүхдүүдэд хамааралтай үйлчилгээ болох утгаараа түр зуурын юмуу нэмэлт арга хэмжээ байж болох бөгөөд харин боловсролын чанарыг сайжруулах зорилго тавьж байгаа бол бага болон суурь боловсролын

ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛ:

КАЗАК ХҮҮХДҮҮДИЙН КЕЙС СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

түвшинд хос хэлний сургалтыг хөгжүүлэх бодлого баримтлах нь зүйтэйг судалгааны дүн харуулж байна.

Дээд боловсрол эзэмшсэн ч монгол хэлний мэдлэг тааруу бол Баян-Өлгий аймагтаа ч ажил олоход бэрхшээл гардаг байна. Зарим хувийн сургууль, захиргааны албандаа ажилд ороход заавал монгол хэлний шалгалт авдаг болсон байна. Баян-Өлгий аймгийн Өлгий сумын хувийн сургуулийн захирал үүнийг тайлбарлахдаа “Багш нараас авч байгаа бүх шалгалт монгол хэлээр явагддаг. Манай сургууль БСГ-ын шалгаруулалтад тэнцсэн багшаас сонгож сургуульдаа хичээл заалгаж сурагчдаас санал авч байж ажилд авдаг болсон. Монгол хэлээр [хичээл] заах шаардлагыг бид тавьдаг” гэжээ.

Телевиз, радио болон үндэсний сонин, сэтгүүл, төрийн байгууллагуудын вебсайт бүгд л төрийн албан ёсны хэл болох монгол хэлээр мэдээллээ цацаж байгаа тул монгол хэлийг эзэмшихгүйгээр үндэсний цөөнхийн хүүхэд залуус мэдээллээс хоцорч мэдэхээр байна.

Монгол Улс үндэсний цөөнхийн эх хэл дээрээ сурх эрхийг баталгаажуулжын зэрэгцээ монгол хэлээр албан харилцааг хөтлөхөөр хуульчилсан. Улмаар үндэсний цөөнхийн хүүхдүүдэд эх хэл болон монгол хэлийг төгс эзэмшүүлэх хос хэлний сургалтын бодлого манайд хэрэгжиж байх ёстой. Энэхүү судалгаагаар казак сургуулиудын жишээн дээр үндэсний цөөнхийн хүүхдийн хос хэлний боловсролын хүртээмжийн асуудлыг судалсан бөгөөд тайлангийн дараа дараагийн бүлэгт хос хэлний боловсролын талаарх бодлогын

орчин, энэхүү бодлогыг хэрэгжүүлэхэд сургууль, орон нутгийн түвшинд тулгарч байгаа хүндрэл, бэрхшээлийг тайлбарлаад, сүүлийн бүлэгт энэ талаар авч хэрэгжүүлэх бодлогын арга хэмжээг зөвлөмж маягаар орууллаа. Тодорхой асуудлаар мэдээлэл болгож олон улсын туршилага, онолын баримтлалуудыг тоймлон багтаасан бөгөөд эдгээр нь бүрэн дүүрэн судалгаа бус зөвхөн санаа авах мэдээллийн эх сурвалж болохыг онцолж байна.

БҮЛЭГ 2:

ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛЫН
ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ, БОДЛОГЫН
ОРЧИН

Mонгол Улсад үндэсний цөөнх өөрийн хэл, соёлоо хадгалан, өвлүүлэх эрхийг баталгаажуулж өгсөн байдаг. Үндсэн Хуулийн 8-р зүйлийн 2-т “хүн амын өөр хэл бүхий үндэсний цөөнх эх хэлээрээ суралцах, харилцах, соёл, урлаг, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаа явуулах эрхийг үл хөндөнө” гэж тунхагласан байдаг бол 1995 оны “Боловсролын тухай” хуулийн 5.1-ийн 2 ба 4-т “боловсрол нь хүмүүнлэг, ардчилсан, тасралтгүй, бүх нийтэд хүртээмжтэй байх бөгөөд эх хэлээрээ сурч боловсрох тэгш боломж, нөхцлөөр хангана” хэмээн боловсролын үндсэн зарчмыг тодорхойлж, ”Бага, дунд боловсролын тухай” хуульд эх хэлээрээ зөв ярьж, бодол санаагаа ойлгомжтой илэрхийлэх, утга төгөлдөр найруулж бичих, ярих чадвар эзэмшигүүлэх зорилтыг тодорхойлон тусгажээ.

Монгол Улсын боловсролыг 2006-2015 онд хөгжүүлэх мастер төлөвлөгөөнд тусгасан “Хөдөөгийн хүн ам болон нийгмийн зарим хэсэг бүлгийн боловсрол эзэмших нөхцөл, бололцоонд гарч буй ялгааг багасгах, арилгах, боловсролын үйлчилгээг нутаг дэвсгэрийн бүх түвшинд хүртээмжтэй, боломжтой болгох” стратегийг хэрэгжүүлэхийн тулд үндэсний цөөнхийн томоохон төлөөлөл болох казак хүүхдүүдийн боловсролыг дэмжих арга хэмжээг боловсруулж, хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлага бий болсонтой уялдан Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухааны сайдын 2007 оны 11 дүгээр сарын 19-ний өдрийн 425 дугаар тушаалаар “Казак хүүхдийн боловсролыг дэмжих” үндэсний хөтөлбөр батлагджээ. Энэ хөтөлбөрийн зорилго нь казак хүүхдийн боловсрол

эзэмшихэд хэл, соёлын ялгаатай байдлаас шалтгаалан үүсэж буй сөрөг нөлөөллийг бууруулах замаар тэдэнд боловсролын үйлчилгээг чанартай хургэх, үр ашгийг дээшлүүлэхэд оршиж байна.

Дээрх баримт бичгүүдэд казак хүүхдийн боловсрол, тэр дундаа хос хэлний боловсролын хэрэгцээг бүрэн дүүрэн хүлээн зөвшөөрч, сургалтын орчинг бурдүүлэх, арга зүйн болон удирдлагын чадавхийг бий болгоход анхаарч байгаа нь харагдаж байна. Боловсролын салбарт хос хэлний боловсролын асуудлыг салбарын нийтлэг хуульд хүний эрхийн үүднээс харж тусгахын зэрэгцээ тусгайлсан зорилтот үндэсний хөтөлбөрөөр хүртэл дэмжсэн нь сайн хэрэг. Харин дээрх бодлого нь казак сургуулийн анги танхимд бодит ажил болж чадахгүй байгааг хүүхдүүдийн шалгалтын дүн, амьдралын туршлага харуулж байгаа юм.

Хос хэлний боловсролын орчин бүрдэхгүй байгаа талаар бүр 2005 онд Их Британий Хүүхдийг Ивээх сангийн судалгаанд онцолж байжээ.¹ Тухайлбал, уг судалгааны тайланд бодлого боловсруулагчид “тэгш байдлын тухай хязгаарлагдмал ойлголтой, үл ялгavarлах, гадуурхах, тодорхой бүлгийг хориглохгүй байх зэргээр хязгаарлахаас биш сурах тэгш боломжоор хангах, сургалтын тэгш үр дүнд хүрэх онцгой хэрэгцээг төдий л анхаарахгүй” байгаа тухай шүүмжилсэн байна. 2005 оноос хойш үндэсний цөөнхийн хүүхдүүдийн боловсролын асуудалд тавих бодлогын анхаарал үлэмж нэмэгдсэн нь дэвшил боловч сургалтын

¹ Тайлант бүрэн эхээр нь <http://www.savethechildren.mn/data/file/1162959939.pdf> хаягаас уншиж болно.

тэгш үр дүнд хүрэх зорилго хангагдахгүй байна. Учир нь хэлний онцлог хэрэгцээтэй хүүхдүүдийн боловсролын хэрэгцээг хэрхэн хангах асуудлаар нэгдсэн ойлголт байхгүй байгаа нь гол шалтгаан, томоохон бэрхшээл болсоор байна. 2005 оны уг судалгааны тайланд бодлого боловсруулагчид үл алагчлах, тэгш хандах баримтлалыг нийгмийн аль нэг бүлгийг тусгайлан авч үзэхгүй байж утгаар ойлгон хэрэглэж байгаа тухай дурджээ. Энэ нь бүхий л төрлийн боломж тэгш бүрдсэн орчин нөхцөлд хамгийн зөв хандлага мөн бөгөөд харин хэлний цөөнхийн хүүхдүүд сурх, хөгжих боломжийг бусад хүүхэдтэй эн тэнцүү хэмжээнд ашиглаж чадахгүй байгаа нь тэдний өсч хөгжиж буй хэлний орчинтой холбоотой онцлог хэрэгцээ юм. Тиймээс энэ онцлог хэрэгцээг нь хангаж, бусадтай ижил, тэгш нөхцөл боломжоор хангахын тулд тэдэнд эх хэл болон монгол хэлийг нэгэн зэрэг эзэмших зорилтот бодлого хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.

Бодлого, хөтөлбөр боловсруулахын тулд эхлээд үзэл баримтлаалаа тодорхойлох ёстой. Бидний анзаарснаар өнөөгийн байдлаар үндэсний цөөнхийн хүүхдүүдийн хос хэлний боловсролын үзэл баримтлал Монгол Улсад байхгүй бөгөөд энэ нь ч албаны хүмүүсийн хандлага, ойлголт тогтоогүй байгаа талаарх дээрх шүүмжлэлийн суурь шалтгаан болох магадлалтай. Онолын болон судалгааны материалыг шүүж үзэхэд хос хэлний боловсролын талаар ялгаатай ойлголтууд байдаг ч туйлын зорилгоор нь баримжаалбал хоёр үндсэн хандлага байна. Эдгээрийг бодлого боловсруулагч, боловсролын салбарын мэргэжилтэн, эцэг эх, судлаачдад мэдээлэл болгох үүднээс дор тоймлон орууллаа.

Хос хэлний боловсролын 2 загвар нь эцсийн зорилгоороо ялгаатай боловсролын философиин хандлагууд юм.

Бүх хүүхдийг эцсийн дунд зөвхөн албан ёсны хэлээр ярьдаг болгох зорилготой хөтөлбөрүүдийг “шилжилтийн загвар” гэж нэрлэх ба эдгээр нь эх хэлээрээ сурч эхлээд, яваандаа төрийн албан ёсны хэл рүү шилжих бүтэцтэй байдаг бөгөөд тухайлбал, Америкийн Нэгдсэн Улс (АНУ)-д өргөн ашигладаг. Энэ нь гадаадын шилжин суурьшигч буюу цагаач иргэд ихтэй улс орнуудад өргөн хэрэглэдэг загвар тул “уусгах” бодлогын арга хэрэгсэл гэсэн шүүмжлэл гарах нь бий. Энэ загвар хүүхдийн эх хэлээрээ ярих, унших, бичих үр чадварыг албан ёсны хэл рүү “зөөх” процесс гэж үздэг бөгөөд эрт, орой хэзээ нэгэн цагт эх хэл дээрх сургалт багассаар албан ёсны хэл дээрх сургалт руу бүрэн шилждэг тул дотроо эрт шилжилтийн болон орой шилжилтийн хувилбаруудтай байж болно.

Хоёр дахь загвар бол “хадгалан хөгжүүлэх” загвар бөгөөд хүүхдийн эх хэлээрээ ярих, унших, бичих чадварыг бага, дунд боловсролын туршид хөгжүүлэхийн зэрэгцээ хоёр дахь хэлийг эн тэнцүү хэмжээнд зэрэг сүүлд нэмж эзэмшүүлэх замаар хос хэлтэн болгох зорилготой. Энэ загварыг англи хэлийг хоёр дахь хэл болгож эзэмшүүлэх арга зүйн хүрээнд өргөнөөр ашиглаж байгаа бөгөөд нэг өдрийн хичээлүүдийн талыг эх хэл дээр, бусдыг нь төрийн албан ёсны хэл дээр явуулахад “вакуумжуулах” хувилбар, эсвэл хоёр хэлээр ярьдаг хүүхдүүдийг холимог бүлэг болгох “хоёр хэлний орчин” гэсэн хувилбараар мөн хэрэгжүүлэх арга зүйн арвин туршлага хуримтлагдаад байгаа ажээ. Энэ хувилбар нь хүний эрхийн үүднээс хамгийн ээрэг гэж тооцогддог ч үндэсний хэмжээнд хоёр хэлийг өргөн ашигладаг хос хэлтэн улс орнуудад түлхүү хэрэглэдэг.

Цөөнхийн хэл нь тухайн бүлгийн хамгийн тод илэрхийлэл, төлөөлөл болдог тул цөөнхийн хэлний бодлого нь үндэсний цөөнхийн эдийн засгийн өрсөлдөх чадвар, нийгмийн интеграцчилал, хүний эрхийн асуудал болж ирдэг. Улмаар үндэсний цөөнхийн хэлний боловсролын асуудал нь сургалт, харилцааны хүрээнээс хальж, нийгэм эдийн засгийн, бүр улс төрийн эрхийн хүрээ рүү шилжиж, боловсролын зорилгоосоо холдож орхидог тухай Европын Холбооны судалгаануудад дурджаа.² Тиймээс цөөнхийн хэлний бодлогыг хэтэрхий томорч, зэрэг гүйцэлдүүлэх аргагүй зангилаа асуудал болохоос нь өмнө хүүхдийн хэрэгцээнд суурилсан өнцгөөс харахыг зөвлөсөн байна. Үндэсний цөөнхийн хүүхэд нийгэмд байгаа боломжуудыг бусдын адил эдлэхийн тулд түүнд хандсан хэлний боловсрол ямар байх ёстойг судалгаа, нийтийн зөвшшилцлөөр тодорхойлж, өөрийн орны нөхцөлд тохирсон хөтөлбөрийг нухацтай судалж боловсруулах хэрэгтэй ажээ.

Манайд одоо хэрэгжиж буй хос хэлний хөтөлбөрийн үзэл баримтлал тодорхойгүй тул бүтэц, арга зүйд нь үнэлгээ өгөхөд хүндрэлтэй байна. Хос хэлний боловсролын үзэл баримтлалд товч шинжилгээ хийх гэж оролдсон энэхүү бүлгээс харахад манайд, тодорхой бүс нутагт буюу газар зүйн төвлөрсөн суурьшилтай, улмаар орон нутагтаа эх хэлний хэрэглээ давамгайлсан орчин нөхцөлд нийцсэн хос хэлний боловсролын үзэл баримтлал гаргах хэрэгцээ тулгамдаж байна.

2 Тухайлбал, Европын Зөвлөлийн “Бүс нутгийн болон цөөнхийн хэлний төв” төслийн хүрээнд гаргасан судалгааны тайлан, баримт бичгүүдийг http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/LangEduc/BoxC1-Regional_en.asp#s4 хаягаар орж англи хэл дээр уншиж болно.

БҮЛЭГ 3:

ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛЫН
ХЭРЭГЖИЛТ

Өнөөдөр Монгол Улсад хос хэлний боловсролыг Баян-Өлгий аймгийн Ерөнхий боловсролын сургууль (ЕБС)-иудад хэрэгжүүлж байна. 2010-2011 оны хичээлийн жилийн статистикийн мэдээгээр Баян-Өлгий аймагт 1,298 багш, 23,255 сурагчтай төрийн ба төрийн бус өмчийн нийт 43 ЕБС ажиллаж байгаагийн дотор аймгийн төвийн хоёр монгол сургууль, мөн Алтанцөгц сумын урианхай сургууль багтжээ.

Хос хэлний сургалтыг хэрэгжүүлэхэд нэгдсэн ойлголт, үзэл баримтлааас гадна сургуулийн түвшинд тодорхой нөхцөл бүрдсэн байх ёстой тухай олон улсын судлаачид тайлбарласан байдал.³ Үүний дотор Падриг Риган, Жорж Луди зэрэг хэл шинжлэлийн эрдэмтэд улс төрийн хүсэл эрмэлзэл, хичээлийн цаг, багшийн бэлтгэл, сургалтын хэрэглэгдэхүүн зэргийг заавал байх ёстой үндсэн нөхцөл гэж үзжээ. Монголд хэрэгжиж буй хос хэлний боловсролын орчинд эдгээр 4 нөхцөл бүрдсэн эсэхийг судалгааны үр дүнд тулгуурлан үнэлж үзье.

Улс төрийн хүсэл эрмэлзэл

Манай улс хос хэлний боловсрол олгох хэрэгцээ шаардлагыг бодлогын түвшинд хүлээн зөвшөөрч байгаагаа Үндсэн хууль болон Боловсролын салбарын хуулиудад тунхагласан байна. Ингэхдээ үндэсний цөөнхийн

³ Тухайлбал, Европын Зөвлөлийн Хэлний бодлогын хэлтсийн төслийн хүрээнд гаргасан судалгааны материалыг үзнэ үү. Үүний дотор “Падриг Риган, Жорж Луди (2003). Хос хэлний боловсрол: бодлогын зарим асуудал” өгүүллийг англи хэл дээр http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/LangEduc/BoxC1-Regional_en.asp#s4 хаягаас авч үзэхийг зөвлөж байна.

хүүхдүүдэд эх хэл болон төрийн албан ёсны хэлийг хослуулан эзэмшиүүлэх асуудлыг өөрийн хэл соёлыг хадгалах эрх, нийтмийн хөгжлийн боломжуудыг бусад хүүхэдтэй ижил тэгш хэмжээнд хүртэх эрхийн үүднээс харж баталгаажуулсан нь дэвшилтэт хандлага юм.

Хүний эрх хэмээн тунхагласан энэхүү зарчмын хэрэгжилтийг хангахын тулд 2007 онд Казак хүүхдийн боловсролыг дэмжих Үндэсний хөтөлбөр баталж, дараах зорилтуудыг дэвшүүлсэн байна:

- Казак хэлээр сургалт явуулдаг сургуулийн сургалтын төлөвлөгөө, агуулга, хөтөлбөрийг шинжлэх ухааны үндэстэй тогтоох
- Казак хүүхдийн онцлог хэрэгцээнд нийцсэн хос хэлээр сурх, сургах арга зүйн хөгжлийг дэмжих
- Сурх бичиг, сургалтын тоног төхөөрөмж, хэрэглэгдхүүнийг казак хүүхдийн эрэлт хэрэгцээнд тохиромжтой хүрэлцээтэй болгох
- Казак хүүхдүүдэд тэгш тохиромжтой байдлаар боловсролын үйлчилгээг хүргэх менежментийг боловсронгуй болгох зэрэг болно.

Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үнэлгээ одоогоор хийгдээгүй байгаа ч Боловсролын хүрээлэн дээр Казак хэлний тасаг байгуулан, судалгаа, хэрэгцээний үнэлгээ, арга зүйн боловсруулалт хийх ажлыг эхлүүлээд байгаа нь уг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлж буйн баталгаа юм. Одоо энэ тасгийн ажлыг эрчимжүүлснээр хос хэлний сургалтын арга зүйн зарим асуудалд шийдэл гарч ирнэ хэмээн найдаж байна.

Хичээлийн цаг

Боловсролын хууль, эрх зүйн баримтуудад казак, монгол хэлний боловсролыг ижил хэмжээнд дэмжсэн хэдий ч хос хэлний сургалтын стандарт, хөтөлбөр гэсэн тусгайлсан баримт бичгүүд хараахан гараагүй байгаа тул монгол хэлний сургалтын төлөвлөгөөнд зохицуулалт хийн, хоёр хэлний хичээлийг багтааж байна. Ер нь хос хэлний боловсролын үзэл баримтлал, сургалтын хөтөлбөр байхгүй өнөөгийн нөхцөлд аймгийн БСГ өөрийн боломжоор “гал унтраах” байдлаар энэ асуудлыг зохицуулж байна.

Баян-Өлгий аймгийн казак сургуулиуд Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухааны сайдын тушаалаар батлагдсан сургалтын төлөвлөгөөг албан ёсоор мөрдөх ёстой ч ийм нийтлэг төлөвлөгөө боловсруулагдаагүй байна. Нэгэнтээ сургалтын хөтөлбөр гараагүй тул хэддүгээр ангиас хэдэн цагаар монгол хэлээр сургалт явуулах асуудал үндсэндээ зохицуулалтгүй явж байна гэж хэлж болох юм. Тиймээс Баян-Өлгий аймгийн төвийн хоёр монгол сургуулиас бусад нь аймгийн БСГ-ын даргын тушаалаар баталсан “Казак хэл дээр сургалт явуулдаг ЕБС-ийн мөрдөх сургалтын төлөвлөгөө”-г баримтлан ажиллаж байна. Энэ баримтад казак хэлний сургалттай сургуулиудад 1 дүгээр анgid бүх хичээлийг казак хэлээр, 2-5 дугаар анgid долоо хоногт монгол хэл 5 цаг, казак хэл 4 цагаар, дунд анgid монгол хэл 4 цаг, казак хэл болон уран зохиол 4 цагаар, 10-11 дүгээр анgid бүх хичээлийг монгол хэлээр заахаар журамласны дагуу сургуулиуд ажиллаж байна.

БСГ-ын журмын дагуу казак, монгол хэлний аль алийг нь сургалтад багтаахын тулд БСШУ-ны сайдын тушаалаар баталсан ЕБС-ийн сургалтын хөтөлбөрийн монгол хэлний хичээлд оногдох цагийг хувааж, дээр нь сурагчдын нэг долоо хоногийн ачааллыг нэмэх замаар асуудлыг шийдсэн байна. Энэхүү зохицуулалтыг бага ангийн жишээн дээр харуулав.

Хүснэгт 2: *Бага ангийн сурагчдын цагийн ачаалал, монгол, казак хэлний хичээлд хуваарилсан цагийн хэмжээ*

Жилийн нийт цаг			Зөрүү	
БСШУЯ-ны сайдын 201 тоот тушаал /2010 он/	Баян-Өлгий аймгийн БСГ- ын даргын 56 тоот тушаал /2010. 08.25/		Бага анги	
Бага анги	Монгол хэл	Казак хэл	Монгол хэл	Казак хэл
1-р анги	224		224	224
2-р анги	224	160	128	-64 +128
3-р анги	238	170	136	-68 +136
4-р анги	238	170	136	-68 +136
5-р анги	238	136	102	-102 +136

1 дүгээр ангид зөвхөн казак хэл дээр сургалт явуулдаг тул бага ангийн хэл бичгийн хичээлийн цагийг бүхэлд нь казак хэлний цаг болгохоос өөр зохицуулалт хийгээгүй байна. Харин 2-5 дугаар ангид монгол хэлний хичээл оруулахын тулд Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухааны сайдын тушаалаар баталсан монгол хэлний хичээлийн цагаас 64-68 цаг авч, дээр нь 64-68

цагаар сурагчдын хичээллэх цагийг нэмэгдүүлж байж казак хэлний цагийн нөөцийг хангасан байна. Улмаар сурагчдын долоо хоногийн цагийн ачаалал 25-26 цаг болж нэмэгдэж байна.

Энэхүү зохицуулалтын талаар лавлахад багш, сургалтын менежерүүд тодорхой тайлбар өгч чадахгүй, зөвхөн “ийм тушаал ирсэн” гэж байлаа. Зарим сургуулийн багш нар энэ талаар огт мэдээлэлгүй байсан бөгөөд судалгаанд оролцсон нийт 100 гаруй багшийн 87,96 хувь нь сургалтыг ямар хэл дээр явуулах талаар журам байхгүй, байдаг бол мэдэхгүй байгаагаа мэдээлжээ.

Хос хэлний сургалтын хөтөлбөр гараагүй байгаа өнөөгийн нөхцөлд монгол хэлний хичээлд ногдох цагийн нөөцийг монгол, казак хэлний хичээлд хувааж оноохоос өөр шийдэл байхгүй, аргагүйн эрхэнд хийсэн зохицуулалт гэж үзэж болох ч энэ нь сурагчдад тун сөрөг нөлөөтэй байна. Сүүлийн жилүүдийн элсэлтийн ерөнхий шалгалтын дүнгээс үзвэл Баян-Өлгий аймгийн казак хүүхдүүдийн монгол хэл болон монгол хэлээр заагдаж буй хичээлүүдийн хувьд стандартын биелэлт хангалтгүй байгааг Боловсролын үнэлгээний төвийн мэдээнүүд харуулдаг. Цаг хангалтгүй байгаа нь сурагчдын гүйцэтгэлд нөлөөлж байгааг сургуулийн удирдлага, багш нар мөн хэлж байна.

Монгол хүүхдүүд монгол хэлний хичээлийг бүтэн цагаар үзээд стандартыг бүх хүүхдүүд хангаж чадахгүй байхад хагас цагаар монгол хэлний хичээл үзэж судлаад бас орчин нөхцөл нь дан казак байхад “стандарт бүрэн хангана” гэхэд маш хэцүү.

Сумын сургуулиудын хоёр захирлын ярианаас

Хос хэлний сургалтын хөтөлбөр гэж байхгүй тул казак хэлний сургалтад оноосон цаг байхгүй, БСГ өөрөө зохицуулалт хийж байгааг дээр тодорхой тайлбарласан. Казак хэлний боловсролд танхимын цагийн нөөцөөс гадна сургах арга зүй, сурах бичиг, сургалтын хэрэглэгдэхүүн, үнэлгээний тогтолцоо гээд шийдэгдээгүй олон асуудал байна. Төвлөрсөн суурьшилтай үндэсний цөөнхийн хувьд хэл, соёлын орчин нь эх хэлний хувьд давуу тал болдог. Энэ нөхцөлд монгол хэлний сургалтын болон үнэлгээний арга зүйг түшиглэсэн хоёр дахь хэлний сургалтыг хэддүгээр ангиас, хэдэн цагаар зааж байхыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй (өөрөөр хэлбэл, тодорхой онол, арга зүйд түшиглэн) боловсруулан хэрэгжүүлэхээс гадна цөөнхийн хэлний сургалтын болон үнэлгээний арга зүйг боловсруулах, хөгжүүлэх асуудлыг ч орхигдуулж болохгүй. Гэтэл өнөөдөр казак хэлний боловсролын стандарт, сургалтын хөтөлбөр байхгүй, хөтөлбөрийн нэр томъёо тогтоогүй байгааг багш нар тэмдэглэж байна.

Багшийн бэлтгэл

Хос хэлний боловсролыг хэрэгжүүлэхэд хоёр хэл дээр хичээл заах багш нарын хүрэлцээ маш чухал

нөлөөтэй байдаг. Хоёр хэлээр сургалт явуулах багшийн тоо нь сургалтын ямар загварыг сонгон хэрэгжүүлж байгаагаас хамаарах асуудал юм. Жишээлбэл, хоёр дахь хэл рүү эрт шилжих загварыг сонгосон бол бага ангиас (зарим газар сургуулийн өмнөх боловсрол) авахуулаад бүх багш хоёр хэлийг сургалтад ашиглах ёстой болно. Харин бүх хичээлийн 50 хувийг аль нэг хэлээр дагнан явуулах загвар ашиглаж байгаа бол эх хэл дээр заах хичээлийн багш нар хоёр дахь хэлийг мэддэг байх нь сайн ч заавал ашиглах албагүй байна.

Хос хэлний боловсролын хамгийн их цаг шаардсан, чухал хэсэг нь багш бэлтгэх ажил бөгөөд тодорхой хичээлийг хэрхэн заахад сургахын зэрэгцээ уг хичээлийг казак болон монгол хэлээр хэрхэн заахад багшийг бэлтгэх хэрэгтэй болно. Харин нэгэнт багш бэлтгэгдсэн байхад хос хэлний боловсрол олгох сургалт нь нэг хэлний сургалтаас илүү өртөг зардал шаардахгүй гэж судлаачид үздэг. Гэхдээ хос хэлний боловсрол нь загвараасаа хамаараад аль нэг хэлээр дагнан, эсвэл монгол болон казак хүүхдүүдийг нэг анgid суулгаж багшийн туслалмжтай хос хэлний орчин бурдүүлэх арга зүйн шийдэл бөгөөд харин өнөөдөр Баян-Өлгий аймгийн казак сургуулиуд шиг казак сурагчдаар дагнан бүрдүүлсэн ангид багш нь монголоор хэлсэн үг, өгүүлбэрээ казак хэл рүү орчуулах гэсэн үг биш юм. Ийм орчин нөхцөлд хүүхэд монгол хэлээр ярих, сонсох, унших, бичих чадвараа хөгжүүлэх шахалт үүсэхгүй харин казак орчуулгыг хүлээх хандлага төлөвших юм.

Судалгаанд хамрагдсан Баян-Өлгий аймгийн төвийн 5, 6 дугаар сургууль, “Бастама” хувийн сургууль, Толбо болон Дэлүүн сумын сургууль, мөн Дэлүүн сумын Болошак багийн сургуулиудад сургалт ихэвчлэн казак хэл дээр явагддаг бөгөөд монгол хэлээр сургалт явуулдаг гэж ярьж буй боловч монгол хэлний хичээл нь хүртэл казак орчуулгатай заагддаг байна. Бага, дунд болон ахлах ангид ч бусад бүх хичээл казак хэл дээр заагддаг аж. Сургуулийн удирдлага, багш нартай хийсэн уулзалтанд олонхи нь “монгол хэлээр хичээлээ заадаг” гэж хэлж буй ч үнэ хэрэг дээрээ казак хэлээр сургалт явагдаж байна. Багш нарын хичээл дээр сууж ажиглалт хийх үеэр багш нар монгол хэлээр хичээлээ заахыг хичээж байсан ч сурагчид багшийнхаа яриаг ойлгохгүй байх, заах арга барилд нь дадаагүй байгаа нь илт ажиглагдаж байлаа. Физикийн нэг багш “Сургуулиа төгсөж ирснээс хойш огт монголоор ярьсангүй, хэл маань хатуу болчихож” гэж ярьж байсан.

Судалгаанд хамрагдсан нийт 100 багш хос хэлний боловсрол олгож байгаа гол арга нь орчуулан хэлж өгөх явдал гэж үзэж байгаа ба багш төвтэй сургалтын арга барилыг голлон сургалтаа удирдан явуулж байна. Дээрх багш нарын 89 хувь нь орчуулан хэлж өгөх арга нь үр дүнтэй гэж үзжээ. Гэтэл хүүхдүүдийн хэлний боловсролыг дээшлүүлэх, нэмэгдүүлэх, бүтээлчээр сэтгэх, оролцоо идэвхийг өрнүүлэх маш олон сургалтын идэвхтэй арга байгааг сургалтад ашиглахгүй амар, хялбар гэсэн байдлаар шууд л орчуулж хэлж өгөн бичүүлдэг байх юм.

ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛ:

КАЗАК ХҮҮХДҮҮДИЙН КЕЙС СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

Нэгэнт орчуулж хэлж өгөх нь үр дүнтэй гэж үзэж байгаа бол бага, дунд, ахлах ангиудад ямар хэмжээ, хэдэн хувиар орчуулж хэлж өгдөг талаар судалгаа авч үзэхэд судалгаанд хамрагдсан багш нарын 52 хувь нь сурагчдад орчуулж өгөх хэрэгцээ шаардлага “үргэлж” гардаг, 18 хувь ихэвчлэн орчуулах шаардлага гардаг гэснээс дүгнэхэд ангид явагдаж буй хичээлийн 70 шахам хувь нь орчуулах аргаар заагддаг байна. Үүнийг бага дунд, ахлах ангиар нь авч үзвэл:

Асуулт: **Хэрвээ сурх бичиг монгол хэл дээр бичигдсэн бол та бага ангийн сурагчдад орчуулж хэлж өгөх хэрэгцээ шаардлага гардаг уу?**

Асуулт: **Хэрвээ сурх бичиг монгол хэл дээр бичигдсэн бол та дунд ангийн сурагчдад орчуулж хэлж өгөх хэрэгцээ шаардлага гардаг уу?**

Асуулт: **Хэрвээ сурх бичиг монгол хэл дээр бичигдсэн бол та ахлах ангийн сурагчдад орчуулж хэлж өгөх хэрэгцээ шаардлага гардаг уу?**

Орчуулан хэлж өгөх энэ арга зүй хялбар мэт боловч аль зэрэг үр өгөөжтэйг анхаарах нь чухал юм. Судалгаанд хамрагдсан багш нарын 80 гаруй хувь нь казак хүүхдүүд монгол хэлийг төрөлх хэл шигээ эзэмших хэрэгтэй гэж үзэж байгаа ч танхимын сургалтад ашиглаж байгаа арга зүй нь энэ зорилтыг дэмжихгүй байна. Багш нарын ихэнх нь казак хэл дээр сургалт явуулах бэлтгэл хангагдаагүй, харин монгол хэлээр сургалт явуулахад өөрсдийнх нь монгол хэлний мэдлэг хүрэхгүй байх байдал харагдаж байна. Мэргэжлийн хичээлүүдийн агуулгыг казак хэл дээр зааж байхдаа хүүхдүүддээ тайлбарлах байтугай өөрсдөө ч ойлгохгүй нэр томьёо олон таардаг тул казак, монгол толь гаргах, казак хэл дээр сургуулийн өмнөх боловсролын болон бага боловсролын багш нарт зориулсан гарын авлагууд гаргах хэрэгтэй байгаа тухай багш нар онцолж байлаа.

Аймгийн багшлах боловсон хүчний ихэнх нь уг аймгийн багшийн коллеж төгсөгчид, мөн сүүлийн жилүүдэд Бүгд Найрамдах Казакстан Улсад мэргэжил эзэмшсэн багш нараас бүрдэж байна. Баян-Өлгий аймгийн Багшийн Коллежийн нэгэн багш “Манай сургуульд элсэгчдийн олонх нь Монгол хэлний наад захын мэдлэг, чадвар байдаггүй, монгол хэлний хичээлээ эхлэхдээ бүр ангид байгаа эд зүйлсийг нэрлүүлэхээс эхлэдэг” хэмээн тайлбарлаж байлаа.

Багшийн Монгол хэлний чадвар сүл байгаагаас гадна мэргэжлийн ур чадвар ч сүүлийн жилүүдэд дордож байгаа тухай шуумжлэл, үүнийг батлах статистикийн мэдээ байна. Аймгийн БСГ-аас 2009 онд ажилгүй байсан 574 багшаас сурган, сэтгэл судлалын чиглэлээр түвшин тогтоох шалгалт авч ажилд шалгаруулан авахаар болоход нийт шалгагдсан багшийн 487 буюу 84,7 хувь нь 60-аас доош оноо авч байжээ. 2010 онд мөн түвшин тогтоох шалгалт авахад нийт 419 багшаас 377 нь буюу 90.1 хувь нь 60-аас доош оноотой стандартын түвшинд хүрэхгүй үзүүлэлттэй шалгагджээ. Монгол хэл болон казак хэл, мөн монгол хэлээр улсын шалгалт өгдөг зарим мэргэжлийн хичээлийн багш нарын дүнд мөн л хангалтгүй үзүүлэлт өндөр хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 3: Сонгон шалгаруулалтад оролцсон багш нарын авсан оноо /оноор, мэргэжлээр/

Мэргэжил	Оролцсон нийт багш	Авбал зохих оноо	Авсан хамгийн дээд оноо		Авсан хамгийн доод оноо		60-аас доош оноо авсан багшийн тоо		60-аас дээш оноо авч тэнцсэн багшийн тоо		
			2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	
Он	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	
Нийгэм	37	39	100	69,0	60,0	22,0	8,0	31	37	6	2
Түүх	25	32	100	66,5	52	22,0	6,0	22	32	3	0
Казак хэл	93	69	100	70,5	73	22,5	20	83	62	10	7
Бага анги	83	48	100	64,5	68	11,5	17	78	44	5	4
Монгол хэл	34	23	100	73,5	70	19,0	28,0	29	20	5	3
Физик	9	14	100	67,0	42,0	18,0	7,0	7	14	2	0
Биологи	9	11	100	59,0	76,0	18,5	16	9	8	0	3

Энэ нь багш бэлтгэх тогтолцоо болон багшийн мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад хос хэлний орчинд сургалт явуулах багш нарт зориулсан арга зүй, тэднийг дэмжих нэмэлт хэрэглэгдэхүүн байхгүй байгаагийн үр дагавар байж болох юм. 2009-2010 оны хичээлийн жилд багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх 25 удаагийн сургалтад давхардсан тоогоор 972 багш хамрагдсаны дөнгөж 142 нь буюу 14,6 хувь нь монгол хэлний багш нар байжээ. Ер нь сүүлийн 3 жилд монгол хэлний багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх төвлөрсөн сургалтанд энэ аймгаас багш янваагүй гэсэн мэдээ байна. Сургуулийн удирдлагуудтай хийсэн ярилцлагын үеэр багш бэлтгэх болон багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх сургалтын чанар муу, сургалтад арга зүйн бус онолын мэдээлэл давамгайлж байгааг шүүмжилж байлаа. Ялангуяа Боловсрольн Их

Сургуулиас хэрэгжүүлж байгаа мэргэжил дээшлүүлэх сургалтууд чанар муутай, “Амьдралд хэрэгтэй юм ярихгүй баахан онолддог, хий дэмий баахан зардал гарлаа” хэмээн багш нар шүүмжилдэг тухай сургуулийн захирлууд уламжилж байв.

Казак хүүхдийн боловсролын талаар хийгдсэн урьд өмнөх судалгааны тайланд Баян-Өлгий аймгийн сургалтын чанар сул байгаа нь “суралцагчдын монгол хэлний бэрхшээлтэй холбоотой” “гэж дүгнэж байсан бол 2009 онд Боловсролын хүрээлэнгээс хийсэн судалгаанд “багшлах боловсон хүчний өнөөгийн байдал” сургалтын чанарт нөлөөлж буй хамгийн үндсэн хүчин зүйл болж байна гэсэн таамаглалыг дэвшүүлсэн байна. Баян-Өлгий аймгийн бага ангийн багш нарын дийлэнх хувийг бүрдүүлж буй Баян-Өлгий аймгийн Багшийн коллежийн төгсөгчдийн монгол хэлний мэдлэг хангалтгүй байdag учраас оюутнуудыг 3-4 дугаар курсэд нь Ховдын Их сургуульд сургаж монгол хэлний орчинд оруулан хэлний бэлтгэлийг сайжруулах саналыг эцэг эхчүүд гаргаж байлаа. Харин БСГ-ын дарга, мэргэжилтнүүд казак оюутнуудыг их дээд сургуульд орохын өмнө 1 жил хэлний бэлтгэл хийлгэх санааг дэвшүүлж байлаа. Эдгээр нь түр зуурын шинжтэй арга хэмжээ бөгөөд цаашид хос хэлний боловсролын чанарыг сайжруулснаар ийм түр арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх хэрэгцээ буурах юм.

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн

Аливаа сургалтын стандартыг хангахад сургалтын хэрэглэгдэхүүн, сурх бичгийн хангамж чухал нөлөөтэй.

Гэтэл судалгааны мэдээлэл цуглуулж байх үеэр буюу 2011 оны сүүлээр нийт сурх бичгийн хангамж 40-60 гаруй хувьтай байгаа гэж БСГ-ын мэргэжилтэн, сургуулийн захирал, багш нар мэдээлжээ. Зарим хичээлийн сурх бичиг нэг ангид 5-6 ширхэг байх жишээ цөөнгүй байна. Бүх хичээлийн сурх бичиг Монгол хэлээр хэвлэгдсэн боловч 9-р сарын 1-нд аймагт хүргэгдэж очдоггүй, нэгэнт хичээл эхэлчихвэл эцэг эхчүүд сурх бичиг худалдаж авахгүй байх магадлал нэмэгддэг талаар багш нар ярьж байна.

Гэтэл хичээлд сууж ажиглалт хийх явцад сурх бичгийн хангамж бус харин ашиглалт хангалтгүй байдаг дүр зураг илэрсэн юм. Судалгааны багийнхны ажиглалт хийсэн дийлэнх тохиолдолд багш нар сурх бичгээс уншиж өгөөд, орчуулан бичүүлж байсан юм. Аймгийн төвийн нэг сургуулийн газар зүйн хичээл дээр хэдийгээр сурагчдад сурх бичиг нь байсан боловч багш өөрөө уншиж өгч, орчуулан бичүүлээд, бичүүлсэн зүйлээ буцаан асуусаар хичээл дууссан юм. Үүнээс дүгнэж үзэхэд сурх бичиг байхгүй, хүрэлцээгүйгээс гадна багш нар сурх бичгийн ашиглалт дээр дулимаг анхаардаг тал ажиглагдсан юм. Нэгэнт багш нь сурх бичгээ орчуулж сурагчдаар бичүүлдэг тул сурх бичиг худалдан авч хичээл дээр болон гэрийн даалгавар хийхэд ашиглах хэрэгцээ, шаардлага байхгүй байна.

Харин эцэг эхчүүдийн бараг 50 хувь нь хүүхдүүдээ сурх бичгээ маш сайн ашигладаг гэж хэлж байгаа нь тийм бодитой биш үнэлгээ болох нь багш нарын сурх бичгээ хангалтгүй ашигладаг гэсэн ярилцлагаас

харагдаж байна. Нөгөө талаас судалгаанд оролцсон эцэг эхчүүдийн талаас илүү хувь нь хүүхдүүдээ сурх бичгээ уншаад ойлгодогтүй, бараг ашигладагтүй гэж хариулсан нь хичээлд хийсэн ажиглалттай тохирч байлаа. Ер нь эцэг эхчүүд хүүхдийнхээ сурх бичгийн хангамжид төдийлөн анхаардагтүй, сурх бичиг ямар хэл дээр бичигдсэн байдаг тухай ч тодорхой мэдээлэлтүй байлаа.

Мэдээж бүх асуудлыг эцэг эхийн хандлагатай холбон тайлбарлаж болохгүй. Тодорхой жишээ дурдахад бага ангийн сурагчдад монгол хэл заах сурх бичиг байхгүй, байсан ч агуулга нь хүнд гэсэн шалтгаанаар “Русский язык в картинках” гэдэг номыг сургалтад ашиглаж байгаа тухай БСГ-ын арга зүйчид хэллээ. Казак хүүхдүүдэд монгол хэл зааж эхлэх цагаан толгой, анхан шатны сурх бичиг байхгүй байхад цаашид хэлний мэдлэгийг гүнзгийрүүлэх, ахиулах, мэргэжлийн хичээлийг монгол хэлээр заах асуудалд гарах бэрхшээлүүд арилахгүй байх магадлалтай.

Сурх бичиг байхгүй, байгаа сурх бичгийг ашиглаж чадахгүй байгаагаас болж номын бүх агуулгыг цээжээр бичүүлэх, зураг, дасгал, бодлогыг самбарт нэг бүрчлэн бичиж зурж өгч хичээлийн ихэнх цагийг өнгөрөөдөг арга барил давамгайлж байгаа нь ажиглагдаж байв.

11 жилийн сургуулийн аль ч ангид казак хэлний сурх бичиг гэж огт байхгүй бөгөөд багш нар өөр өөрийн чиглэлээр олж авсан номоо ашигладаг гэжээ. Эдгээр нь Казакстанаас хувийн журмаар худалдаж авсан ном, эсвэл аймгийн БСГ-ын мэргэжилтнүүдийн гаргасан гарын авлага байдаг. Гэтэл Казакстанд хэвлүүлсэн сурх

бичгүүд агуулга, арга зүйн хувьд өнөөгийн Монголын нийгмийг тусгаж чадаагүйн дээр уг хичээлийн зорилтыг тодорхойлж, агуулгын хүрээг гаргаж өгсөн боловсролын стандартад нийцдэггүй байна.

Хос хэлний сургалтад нөлөөлөгч дээрх 4 хүчин зүйл дээр нэмж хос хэлний харилцаа, мэдээллийн орчны асуудлыг авч үзэх хэрэгтэй. Баян-Өлгий аймгийн төв, сум, багийн сургуулиудаас авсан судалгаагаар судалгаанд хамрагдсан эцэг эхчүүдийн 95,3 хувь нь казак, үлдсэн хувь нь урианхай, тува хүмүүс байлаа. Гэртээ давамгай ашигладаг хэлний тухай асуултад 90.7 хувь нь казак хэлээр, 7 хувь нь казак, монгол хэл хольж ярьдаг, 2,3 хувь нь монголоор ярьдаг гэж хариулсан байна. Сургуулийн анги танхимаас гадуур олон нийтийн болон гэр бүлийн орчинд казак хэл давамгайлж байгаа энэ нөхцөлд монгол хэлийг эзэмшүүлэхэд мэдээллийн хүртээмж, эцэг эхийн тууштай дэмжлэг хэрэгтэй.

Аймгийн хэмжээнд монгол хэлээр мэдээлэл авах боломж хомс байна. Сумын сургуулийн сурагчид зөвхөн казак суваг үздэг бол аймгийн төв Өлгий хотод “Өлгий Телевиз” нэвтрүүлгээ ихэвчлэн казак хэл дээр, цөөн тооны нэвтрүүлгийг монгол хэлээр явуулдаг ажээ. Энэ нөхцөлд БСГ орон нутгийн телевизээ ашиглан хүүхдүүдэд зориулсан нэвтрүүлэг, мөн зарим нэг хичээлүүдийг ч монгол хэлээр заадаг бол хүүхдүүдийн хос хэлний боловсролд нөлөө үзүүлэх нэгэн хэрэгсэл байж болох талтай. Судалгааны явцад уулзсан хүмүүсийн дийлэнх нь монгол хэл сурх орчин байхгүй тухай ярж байсан тул телевизийн нэвтрүүлэг нь энэ хоосон орон зайг нөхөн хэлний орчин

ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛ:

КАЗАК ХҮҮХДҮҮДИЙН КЕЙС СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

бий болгох арга зам болж чадна. Бастама сургуулийн багш нар “Боловсрол” сувгаар явуулдаг хичээлүүдийг казак хэл рүү хөрвүүлэх шаардлагатай гэж дүгнэж байснаас харахад одоогийн байдлаар хүүхдүүд телевизээр монгол нэврүүлэг үзэж дасаагүй, ойлгодогтгүй бололтой.

Хэл сурч байгаа хүүхэд, насанд хүрэгчдэд хэлний орчинг нөхөж өгдөг нэг арга зам бол ном юм. БСШУЯ, Дэлхийн банкнаас хэрэгжүүлсэн Хөдөөгийн Боловсролыг дэмжих төслийн хүрээнд сум, багийн сургуулийн бага ангийн бүлэг бүрийг ангийн номын сангаар хангасан бөгөөд хүүхдүүд хичээлээс гадуурх уран зохиол, танин мэдэхүйн агуулгатай номнуудыг гэртээ аваачиж уншиж ашиглах өргөн боломжтой болсон юм. Энэ төслөөс санаа авч хүүхдүүд хичээлээс гадуур монгол хэлээр ном уншиж байгаа эсэхийг асуухад судалгаанд хамрагдсан эцэг эх, сурагчдын 60 гаруй хувь нь ямар нэг хэмжээгээр монгол хэлээр унших материял бий гэж хариулсан байна. Бас хангаж өгсөн ном, унших материалыг ашиглахгүй байх явдал ч таарч байлаа. Судалгаа авахаар очсон Дэлүүн сумын сургуулийн бага ангийн 23 бүлэгт хангаж өгсөн номнуудыг огт хэрэглээгүй хураасан, сурагчиддаа сурталчилж уншуулаагүйн дээр багш нар нь ч хичээл дээрээ огт хэрэглээгүй, энэ талаар ямар нэг санаачилга гаргаагүй байлаа.

Эцэг өхчүүдийн зүгээс ч хүүхдүүдээ сургуульд найдаж орхилгүй тэдэнд хичээлийн бус цагаар монгол хэлээр ном, сэтгүүл унших, телевизийн нэвтрүүлэг үзэхэд нь дэмжлэг үзүүлэхэд анхаарах хэрэгтэй. Аймгийн төвийн сургуулийн эцэг өхчүүдтэй ярилцаж

байхдаа монгол хэлээр унших ямар ном гэрт нь байгаа талаар асуухад тодорхой хэлж чадахгүй, сурх бичгээ нэрлэж байв. Эцэг эхчүүдийн дунд монгол хэлээр сайн ойлгож, уншиж, бичиж чаддаг хүмүүс нь гол төлөв 45-аас дээш насныхан байгаа нь ажиглагдсан юм. Харин залуучууд, тэр тусмаа орон нутгаасаа гадагш гараагүй, эсвэл Казакстанд суралцаж боловсрол олсон хүмүүс монгол хэлийг ойлгохгүй шахам байлаа.

Болошак багийн сургууль дээр бага ангийн багш, эцэг эхчүүд судалгааны асуултаяа уншаад ойлгохгүй байсан. Харин тэдний дунд байсан нэгэн ахимаг насны хүн л тэдэнд асуултуудыг казак хэл рүү орчуулан хэлж өгч ойлгуулж байсан билээ. Тэр хүн өмнө нь тракторчин байсан Сэлэнгэ аймгийн Техник мэргэжлийн сургуульд сурч байхдаа монгол хэл сурсан гэнэ. Тэр хэлэхдээ “одоо ч хэрэглэхгүй болохоор бүр мартжээ” гэж хуучилж байлаа.

Судалгааны багийн гишүүний ажиглалт

Нөгөө талаар, Улаанбаатарт их дээд сургуульд суралцаж байгаа казак залуучууд оюутны дотуур байранд амьдрахгүй, өрөө хөлслөн хамтаараа амьдардаг учраас монгол хэлний орчинг бүрэн дүүрэн ашиглахгүй байна. Хэл, соёл нэгтэй хүмүүс хaa ч гэсэн нэг дор амьдрахыг хичээдэг нь үнэн ч бүх харьцаа, харилцаагаа энэ хүрээгээр хязгаарлаж, зөвхөн хичээлийн үед л монголоор ярьдаг болчих вий.

ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛ:

КАЗАК ХҮҮХДҮҮДИЙН КЕЙС СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

Би Дарханаас ирсэн казак оюутан. Казак хэлээрээ ойлгох болов ч тийм ч сайн ярьж чаддаггүй тул хэлээ сайжруулахаар Баян-Өлгий аймгаас ирсэн хүүхдүүдтэй нэг өрөөнд хамт амьдарч байгаа.

Заримдаа андуураад монголоор үг хэлэхээр хүүхдүүд маш их дургүй байдаг. Ийм хүүхдүүд монгол хэл сурна гэхэд их л хэцүү дээ ...

МУБИС-ийн оюутан

Уг нь монгол хэлний орчинг ашиглаад хэл сурахын зэрэгцээ соёл хоорондын харилцааг идэвхтэй ашиглаж чадах юм бол монгол, казак хэлтэй залуучууд хөдөлмөрийн зах зээл дээр монгол залуучуудтай эн тэнцүү оролцох боломжтой болж, хос хэлний ур чадвар нь тэдний давуу тал болох юм.

БҮЛЭГ 4:

ЦААШИД АНХААРАХ

АСУУДАЛ

Судалгааны дүнгээс харвал бодлогын түвшинд гаргах томоохон шийдвэрүүдээс гадна багш бэлтгэх болон мэргэжлийг нь дээшлүүлэх үйл ажиллагаанд арга зүйн шинэчлэл хийж, хэрэгжүүлэх олон асуудал байна. Мөн сургууль, гэр бүл, олон нийтийн хүрээнд хос хэлний болон мэдээллийн орчинг хөхиулэн дэмжих арга хэмжээнүүдийг төлөвлөн хэрэгжүүлэх хэрэгтэй байна.

Хос хэлний боловсролын үзэл баримтлал тодорхойлогдоогүй учраас үндэсний хөтөлбөр гарсан ч хэрэгжихгүй байгаа нь харагдлаа. Хос хэлийг сургалт, боловсролын орчноор дамжуулан эх хэл, төрийн албан ёсны хэлний аль алийг эзэмшин хөгжүүлж байгаа олон улс орны жишээ, онолын баримтлал, арга зүйн туршилагыг судлан өөрийн орны нөхцөлд нийцүүлэн хэрэглэх боломж бидэнд байна. Харин хос хэлний боловсролын тогтсон нэг загвар гэж байхгүй тул, улс орнууд өөрсдийн онцлогт нийцсэн хувилбарыг боловсруулж хэрэглэх нь зүйтэйг судлаачид онцолж байна.

Хос хэлний боловсролын үзэл баримтлал тодорхой болсны дараа уг үзэл баримтлалд нийцүүлэн хос хэлний боловсролын стандарт, сургалтын хөтөлбөр боловсруулах ажил эхлэх бөгөөд үүнд боловсрол, хэл шинжлэлийн мэргэжлийн хүмүүсийг идэхтэй оролцуулах хэрэгтэй. Боловсролын стандартад монгол, казак хэлний ур чадварууд, сургалтаар хүрэх зорилтууд тодорхойлогдох бол сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөрөөр монгол, казак хэлийг ерөнхий боловсролын сургуулийн хэддүгээр ангид, хэдэн цагаар, ямар агуулгаар судлах нь тодорхой болно.

Үүнтэй зэрэгцэн хос хэлний багш бэлтгэх, багш

нарын мэргэжлийг дээшлүүлэх стратеги төлөвлөгөө, мөн сурх бичгийн бодлого тодорхойлогдоно. Эдгээр бодлого, стратегийг боловсруулж хэрэгжүүлэхэд цаг хугацаа шаардлагатай ч ерөнхий боловсрол 12 жилийн сургалтын системд шилжих үйл явцтай холбоотой өрнөж буй боловсролын шинэчлэлийн хүрээнд багтааж, үйл ажиллагааны болон санхүүжилтийн төлөвлөгөөнд оруулах нь чухал юм.

Эцэг эх, багш, сургуулийн удирдлага болон орон нутгийн иргэдэд хос хэлний боловсролын ач холбогдлыг таниулах, монгол, казак хэлийг эн тэнцүү эзэмшилсэнээр казак залуус өөрийн хэл, соёлоос холдох бус харин ч хос хэл эзэмшилсэнээ давуу тал болгон боловсрол, хөдөлмөрийн зах зээл дээр өрсөлдөх чадвараа нэмэгдүүлэх боломжтой гэдгийг тайлбарлан, монгол хэлээр унших, мэдээлэл авах боломжийг нь нэмэгдүүлэхэд анхаарах нь зүйтэй.

Аймгийн боловсролын салбарыг удирдаж буй БСГ-ын удирдлага мэргэжилтнүүдийг чадваржуулах, хандлага, сэтгэлгээг өөрчлөх талаар анхаарах шаардлагатай байна.

Дүгнэлт

Бид судалгааны дэвшүүлсэн зорилтуудынхаа хүрээнд дараах дүгнэлтийг хийж байна.

1. Хос хэлний боловсролын түвшин хангалтгүй байгаа ба энэ талаар цэгцтэй бодлого, хөтөлбөр байхгүй, сургуулийн сургалт ч урсгал байдлаар явж байна. Төрөөс гарсан баримт бичгүүдэд казак хэлээр сургалт явуулж буй сургуулийн сургалтын бодлого, чиглэлийн талаар суурь

зохицуулалт л байхаас биш, нарийвчилсан зохицуулалт байхгүй байна. Харин аймгийн БСГ-аас сургалтын төлөвлөгөө гаргасан боловч бодит амьдралд казак, монгол хэлний хичээл багшийн үзэмжээр явагдаж байгаагаас зохих үр дүнгээ өгөхгүй байгаа нь олон жилийн судалгаа, шалгалтын үнэлгээнээс харагдаж байна.

2. БСГ-ын ажилтнуудтай хийсэн ярилцлагаас үзэхэд өөрсдийн явуулж байгаа үйл ажиллагаа, түүний үр дүнг “хангалттай сайн” гэж үзэх хандлага харагдаж байна. Гэтэл бодит байдалд үр дүн нь тааруухан байгааг тэд мэддэг ч нэг их анхаарал хандуулдаггүй байна. Энэ нь зөвхөн дээрээс ирэх хөндлөнгийн хяналт шалгалтад зохицуулан явуулдагаас өөрсдийн бодит байдлыг анхаардаггүйтэй холбоотой гэж үзэх үндэстэй. Тухайлбал, сургуулийн удирдлага, багш нар, эцэг эхчүүд, сум орон нутгийн олон түмэнтэй холбоо муутай, тэдний санал, хүсэлтийг авч ашигладаггүй, хүүхдүүд дээр гарч байгаа доголдол дутагдлыг ихэвчлэн гадны нөлөө, бэрхшээлтэй холбож ойлгодог байдал судалгаанаас тодорхой харагдаж байна. Бидэнд монгол хэлний орчин байхгүй, материаллаг бааз муу, сурах бичиг хүрэлцээгүй, төсөв мөнгөгүй, алс хол оршдог гэх мэт зовлон, бэрхшээлийг судалгаанд оролцогч бүр дурдаж харин хэрхэн өөрчлөх арга замыг тэр бүр ярихгүй байв.

3. Тус аймгийн боловсролын салбарынхны ажилдаа хандах хандлага, тэд өөрсдийнхөө үйл ажиллагааны зорилго, зорилтыг тодорхойлох, үнэлэх арга барилдаа өөрчлөлт оруулаагүйгээс чанартай үйлчилгээ үзүүлэх гэсэн ойлголт, эрмэлзэл үндсэндээ бага, зөвхөн элсэлтийн ерөнхий шалгалтын дүн, аймаг, сургуульд эзэлж байгаа байр сууриар өөрсдийн ажлыг үнэлж дүгнэж байна. Сурагчдын хэлний мэдлэг, чадварын доголдлыг мэдсэн ч түүнийг сайжруулах талаар тодорхой хийсэн бүтээсэн зүйл бага байна. Ер нь казак сургуулийн сургалтын бодлого, удирдлага, зохион байгуулалт эзэнгүйдэж, сургууль, багш нар нь ч асуудалд хайнга хандаж чанаргүй сургалт явуулж байгаа нь тодорхой харагдаж байна. Энэ талаар аль аль талаасаа анхаарал тавьж, тодорхой арга хэмжээ авах шаардлагатай болжээ.
4. Казак хүүхдүүдийн төрөлх казак хэлний боловсрол ч төдийлөн хангалттай биш байна. Багш нарын казак хэлний заах арга зүй тогтоогүй байна. Хамгийн түрүүнд боловсролын стандартад байгаа нэр томъёог казак хэл дээр буулгах талаар БСГ-аас ажлын хэсэг гарган ажиллаж түүнийхээ үр дүнг багш нарт түгээх нь зүйтэй гэж дүгнэж байна.
5. Казак хүүхдүүдийн монгол хэлний чадвар сул байгааг тухайн орон нутгийн монгол хэлний багш нарын мэдлэг чадвар, заах арга зүй

тааруу байгаатай холбон үзэж болох юм. Үүнд багш бэлтгэдэг сургуулиудын сургалт баагүй нөлөөтэйг тэмдэглэх нь зүйтэй. Ялангуяа Баян-Өлгий аймгийн Багшийн сургууль казак оюутнуудын монгол хэлний чадварыг сайжруулах талаар тусгайлан анхаарч, тодорхой хөтөлбөрийг боловсруулан, тэдэнд зориулсан сургалт, нэмэлт үйлчилгээ үзүүлэх шаардлагатай байна.

6. Эцэг эхчүүд ч хүүхдүүдийнхээ монгол хэлний мэдлэг, чадвар хангалтгүй байгааг мэдэж байгаа атлаа анхаарал тавихгүй зөвхөн хичээлээр “олгох ёстой” мэтээр ойлгодог байдал илэрхий байгаагаас гадна энэ талд өөрсдийнхөө хүлээх ёстой үүргийг хэн, хэн нь бага ухамсарлан ач холбогдлыг нь бүрэн дүүрэн үнэлж үзэхгүй байх явдал нилээд ажиглагдаж байна. Иймээс хос хэлний боловсролын хэрэгцээ шаардлага, ач холбогдлын талаар ухуулан таниулах хэрэгтэй байна.

Зөвлөмж

Судалгаагаар өнөөгийн төлөв байдлыг үнэлсний дүнд Боловсрол Соёл Шинжлэх Ухааны Яаманд дараах зөвлөмжүүдийг санал болгож байна. Үүнд:

1. Хос хэлний боловсролын эрх зүйн орчин бүрдсэн хэдий ч бодлого, үйл ажиллагаа нь тодорхой бус байгаагаас үндэсний цөөнхийн сурч боловсрох тэгш эрх зөрчигдөж буйд анхаарлаа хандуулах;

2. Хос хэлний боловсролын стандарт, сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулж монгол, казак хэлийг хэддүгээр ангиас, хэдэн цагаар, ямар агуулгаар үзэхийг сайдын тушаалаар тодорхой болгож мөрдүүлэх;
3. Хос хэлний боловсрол эзэмшүүлэх багш бэлтгэх ажлыг нэн даруй эхлүүлэх, одоо ажиллаж буй багш нарын монгол хэлний мэдлэг чадвар, монгол хэлийг заах арга зүйг сайжруулах сургалтуудыг системтэй зохион байгуулах;
4. Хос хэлний сурх бичиг, багшийн ном, сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг боловсруулан хүрэлцээтэй хэмжээгээр нийлүүлэн, сургалтын орчинг сайжруулах;
5. Баян-Өлгий аймагт байгуулагдсан казак хүүхдийн боловсролын асуудал эрхэлсэн Судалгаа, арга зүйн нэгжийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлага, зохицуулалтаар тогтмол хангах;
6. Хос хэлний боловсролын дэлхийн шилдэг туршлагуудаас суралцах, казак сургуулиудад өөрийн онцлогт тохируулан хэрэгжүүлэх үүднээс сургалт, семинар, уулзалт, ярилцлагуудыг зохион байгуулах.

ХОС ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛ:

КАЗАК ХҮҮХДҮҮДИЙН КЕЙС СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН
